

Vogel. Hout. Modern Balisch werk. Hg. 22 cM.
Coll. : Dr. L. Schaap Ezn., Amsterdam.

MAANDBLAD VOOR BEELDENDE KUNSTEN

TEVENS ORGAAN DER „VEREENIGING VAN VRIENDEN DER AZIATISCHE KUNST”
ONDER REDACTIE VAN Mr. M. F. HENNUS, CORNELIS VETH EN H. F. E. VISSER
UITGAVE N.V. DRUKKERIJ EN UITGEVERIJ J. H. DE BUSSY, ROKIN 60-62 TE AMSTERDAM
VOOR NADERE BIJZONDERHEDEN ZIE MEN PAGINA DRIE VAN DEN OMSLAG

MODERNE BEELDENDE KUNST OP BALI¹⁾

DOOR
J. KATS

Wanneer men de Inheemsche beeldende kunst van nabij beschouwt, valt het op, welk een groote rol de traditie daarin speelt. Figuren en motieven, die tientallen, dikwijls honderdtallen, jaren geleden in steen werden gebeiteld, in hout gesneden of op „doeken” van verschillend materiaal werden geteekend, worden ook nog heden zoo goed als ongewijzigd toegepast. Men merkt soms een kleine verandering in den loop der lijnen, een weglaten of toevoegen van details, maar in hoofdzaak blijft de kunst zich zelf gelijk.

Een andere eigenschap ligt hierin, dat het meerendeels „toegepaste kunst” is. Men treft versieringen aan van daken, van poorten en wanden van een huis of van een vergaderplaats, van gebruiksvoorwerpen en van kledingstukken in overgeleverde vormen, ornamentering van plaats en verering en uitbeelding van vereerde wezens, waarbij de menigmaal voorkomende beelden van voorouders en van goden ook nog in dezen tijd de

gedaante hebben, waarin zij reeds vroeger voorkwamen. De kunst was en is daarbij nevendoel. L'art pour l'art, een beeld of een schilderstuk zonder andere bestemming dan het schenken van bevrediging aan het aesthetisch gevoel, zal men zelden aantreffen.

Alle kunst is een uiting van een bepaalden vorm van psychisch leven. De betrekkelijke stilstand in de Inheemsche kunst — welke samenhangt met het eeuwenlang zoo weinig bewogen cultureel en geestelijk leven — kan dan ook slechts worden gebroken door een omkeer in den innerlijken toestand van maatschappij en van individu.

Op Java en op Bali kwam zulk een omkeer reeds eenmaal voor, toen de Hindoe-invloed zich deed gelden op religieus gebied, waardoor de oorspronkelijk Indonesische kunst op dit terrein een algeheele verandering onderging. Wat op Java in verdere ontwikkeling werd gestuit door de komst van den Islam, bleef op Bali tot in dezen tijd een levende kunst, „levend” voor zoover zij nog steeds op groote schaal beoefenaars vindt, maar in ook nu weer van geslacht op geslacht over-

¹⁾ De bij dit artikel gereproduceerde foto's (behalve de foto voor de titelplaat) zijn welwillend afgestaan door den heer R. Bonnet te Oeboed, Zuid-Bali.

Lijkverbrandingsfeest. Inkt (en kleuren?) op papier. Modern Balisch werk (door Ida Bagoes Tiba).

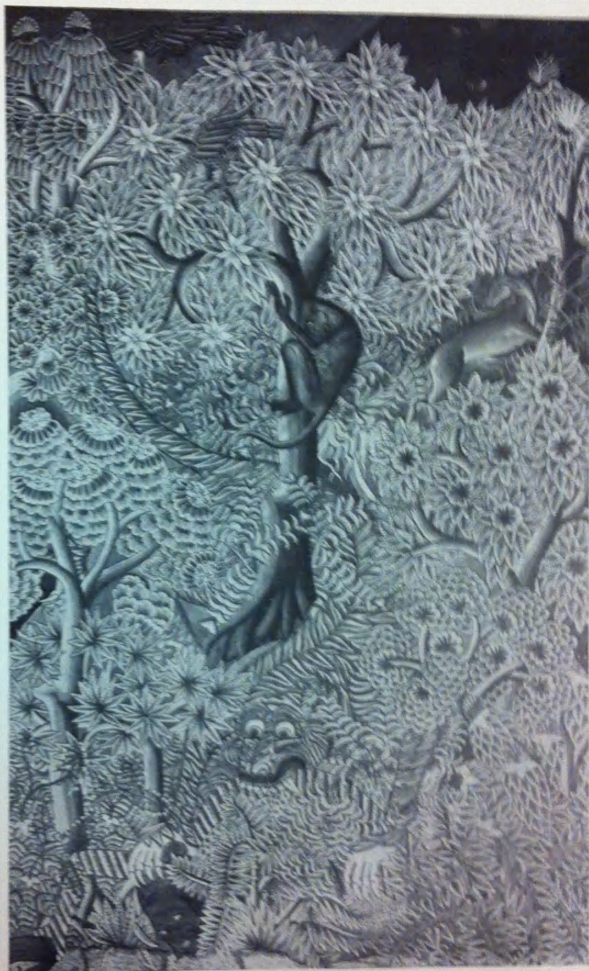
geleverde vormen, waaraan angstvallig wordt vastgehouden. Elke goden-figuur is in houding en lichaams-properties, in attributen en in kleeding en versierselen gebonden aan vaste regels. Om hierin wijziging te brengen, is opnieuw een geestelijke omkeer noodig.

Zal het Westen dien omkeer brengen?
Zooewel de beeldende kunsten als de

letterkunde en de muziek hebben na drie eeuwen aanraking met Europa al zeer weinig van hun ouden, overgeleverden inhoud verloren. Indirect een bewijs, dat de Westersche invloed — hoe sterk zich die ook doet gelden op velerlei gebied — het geestesleven van het Indonesische volk tot nog toe slechts oppervlakkig beroerde.

Maar al is dan geen diepgaande wijziging in kunstopvatting en in kunstuiting te bespeuren, geheel zonder invloed is het contact met de Europeesche denkwereeld niet gebleven. Daarop wijzen enkele producten van de nieuwere letterkunde, vooral op Java en in de Soendalanden, en omvormingen van het Inheemsch tooneel in Westerschen trant, ook op Bali. Het zijn echter meer — gewoonlijk: slecht geslaagde — imitaties dan werkelijk algemeen doorvoelde vernieuwingen.

Ook op het gebied van de beeldende kunsten ontmoeten pogingen om van de traditie af te wijken. Op Java zijn deze gewoonlijk minder goed geslaagd. Men wil een Westersche kunstopvatting in practijk brengen, zonder dat de daarvoor vereischte geestelijke gesteldheid (en dikwijls ook: de vereischte beheersching van de techniek) aanwezig is. Het resultaat is in de meeste gevallen een vrij onbeholpen product, dat noch goed Javaansch, noch zuiver Westersch is,

Dood van den zoon van den Koning van Madoera. Inkt (en kleuren?) op papier.
Modern Balisch werk (door Goesti Dokar).

een tusschending, dat geen kenner be-
vredigen kan.
Op Bali hebben eveneens enkelen

Javaansch, noch zuiver Westersch is,

de breuk met het verleden aangedurfd. Is het ook hier uitsluitend imitatie van het Westen? Of is het een gevolg van een natuurlijke ontwikkelingsdrang, gebaseerd op eigen kunstgevoel?

Wij meenen er beide oorzaken in te kunnen opmerken. Ongetwijfeld heeft Westersche stimulans bij het ontstaan van deze moderne richting in houtsnij- en teekenkunst een rol gespeeld en heeft allicht wel eens een Westersch voorbeeld den Baliër geïnspireerd tot het geven van een nieuwen inhoud aan zijn uitbeeldingen. Daarvoor is niet noodig, dat Bali overstroomd wordt met een groot aantal Europeesche kunstvoortbrengselen. Eén Westersch beeld, één sterk sprekende teekening is voldoende om een daarvoor gevoelig Balisch kunstenaar een blik te geven op de mogelijkheden, die ook binnen zijn bereik liggen.

Maar een imitatie zonder meer kan zeker niet leiden tot het vervaardigen van een kunstproduct van eenige betekenis. Nu is het merkwaardige, dat men eenige, soms zelfs een verrassend groote, betekenis aan verscheidene voortbrengselen van de nieuwere Balische plastiek en teekenkunst niet kan ontzeggen. Zoo moet dus wel een diep en zuiver artistiek gevoel in deze kunstenaars aanwezig zijn en moet — onbewust wellicht — een innerlijke omkeer in hen hebben plaats gegrepen, waardoor zij er niet alleen toe kunnen komen, zich als met één slag los te maken van de tot nu toe geldende opvattingen, maar waardoor zij ook reeds bij de eerste poging in de nieuwe richting, gesteund door een groote technische vaardigheid, een bewonderenswaardig hoog peil bereiken. Een coup d'essai is voor meer dan een van deze eenvoudige werkers een coup de maître geweest.

In het algemeen kan men deze omwenteling op kunstgebied karakteriseeren als een overgang van gemeenschaps- tot individueele kunst. Voelde tot nog toe ieder zonder onderscheid zich gebonden aan wat „men” in een beeld of in een versiering verwachtte in verband met wat de traditie er nu eenmaal in had gelegd, de moderne kunstenaar rukt zich los van die eeuwenoude traditie, van wat het groote publiek als het eenig mogelijke voelt, en geeft uiting aan zijn eigen persoonlijke opvatting.

Nu is het uitdrukken van een „persoonlijke opvatting” in de voorstelling der oude helden en der goden, waartoe hij wellicht in de eerste plaats zou kunnen komen, uitgesloten: deze zijn ook voor den modernen Baliër zo onschendbaar, zoo stereotiep in de uitdrukking van hun wezen, dat hij het niet zou wagen hierin zijn eigen visie te leggen. Daarom: geen gewijde kunst, maar profane onderwerpen, figuren uit het dagelijksch leven als: een man met vechthaan, een badende vrouw, een vrouw met kind; diergroepen als: vechtende vogels, uil met schildpad en slang, hond met eend, visschen, krekels, enz. Als teekening of schilderstuk: désa-leven, brand bij nacht, het wervagen van eekhoorns, enz. Wel komen enkele van deze uitbeeldingen ook in de „klassieke” Balische kunst voor, maar de moderne opvatting heeft hierin nieuw leven gebracht en bovendien het repertoire in alle richtingen uitgebreid.

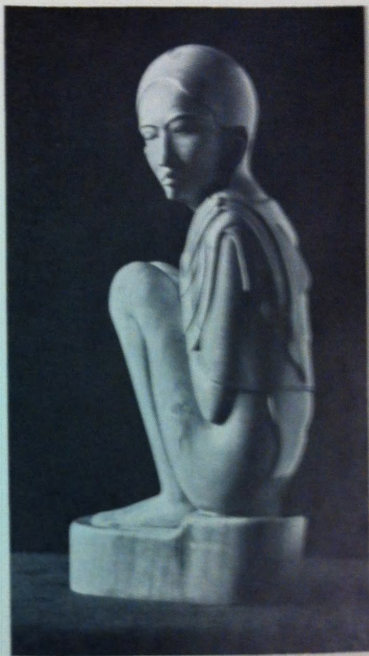
De genoemde onderwerpen wijzen er al op, dat men hier geen kunstvoorwerpen heeft, welke in het maatschappelijk of het godsdienstig leven van den Baliër een rol spelen, zooals dat het geval was met de tot nog toe zoo goed als uitsluitend vervaardigde afbeeldingen en versieringen. Men ver-

laat het terrein van de toegepaste kunst. Niet, dat nu geheel en voor goed de vroeger zoo geliefde voorstellingen verdwenen zijn! Ook heden nog maken de vertegenwoordigers van deze groep „jongeren” beelden van Siwa en van Wisnoe, van Rama en Sinta en Rawana, van Ardjoena en Soebadera en brengen zij voorvallen uit de oude verhalen van Adiparwa en Tantri in teekening, maar deze vormen niet langer het hoofdbestanddeel van de kunstproducten. Waar het, door het ontbreken van een vaststaand gewijd karakter, maar eenigszins mogelijk is, dringt ook hier de individueele opvatting door in een vrijere bewerking van beeld en teekening.

Het is vooral dit persoonlijke, dat wij in het werk van de moderne Balische artisten waardeeren en bewonderen. Hierdoor krijgt ieder werkstuk een eigen cachet. Dit brengt mee, dat de maker ervan meer op den voorgrond treedt dan vroeger het geval was.

De producten van de traditioneele kunst verschillen onderling uiteraard in geacheveerdheid van afwerking, maar zij vertegenwoordigen alle één type, waarin niets getuigt van de persoonlijke gevoelens van den vervaardiger. Vandaar dat de naam van den artiest — evenals dit het geval is bij het meerendeel van de letterkundige en de muzikale Indonesische werken — in verreweg de meeste gevallen niet bekend is. Wat doet het er ook toe, wie de schepper ervan is: de opvatting is immers tot in onderdeelen eigendom van ieder van zijn volksgenooten en alleen de afwerking zou op zijn naam kunnen staan.

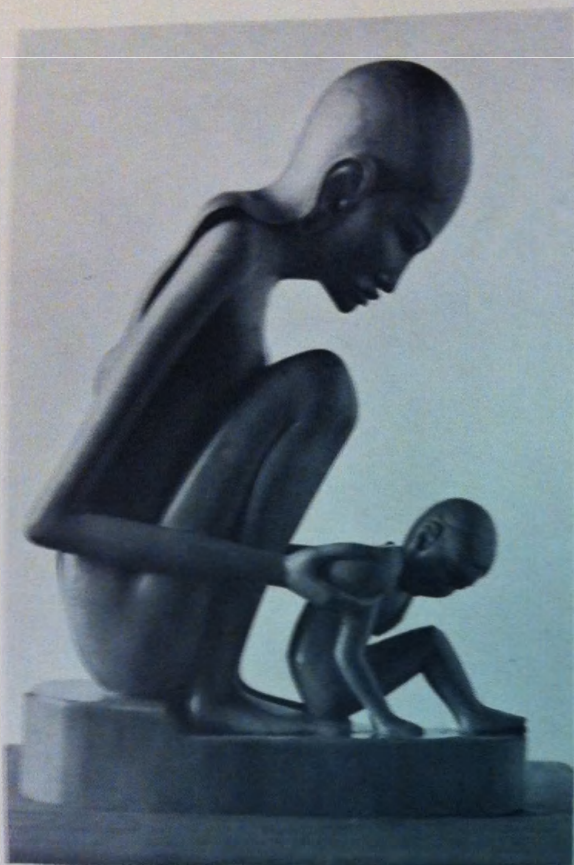
Maar nu verandert dit. Met de uitdrukking van de persoonlijke opvatting van den maker ontstaat bij het publiek de behoefte om te weten, wie een gegeven

Zittende vrouw. Hout. Modern Balisch werk (door I. Rodja). Hg. 27 cm. Aangekocht door de afd. Volkskunde van het Kon. Koloniaal Instituut, Amsterdam.

geval op deze, wellicht zeer bijzondere en afwijkende wijze, heeft gevoeld en uitgewerkt. Zoo treedt de schepper van het moderne kunstwerk uit het duister van de anonimiteit in het volle daglicht, zijn naam is aan zijn schepping verbonden.

Over het algemeen zijn de moderne beelden gekenmerkt door eenvoud van vormen, een groot onderscheid met de kwistige overlading en de minutieuze uitwerking der details van de traditio-

Vrouw wast haar kind. Hout. Modern Balisch werk
(door I. Rodja).

neele goden- en helden-figuren. Het typeerende in een figuur wordt daarvoor sterk geaccentueerd, het bijkomstige valt weg.

In het teeken- en schilderwerk is dit veelal nog anders. De voorstelling van een bepaalde gebeurtenis is dikwijls geheel gevuld met mensch- of dierfiguren en met planten-motieven, alles zeer vlak gehouden en bij voorkeur in donkere tinten weergegeven. Naast deze zeer gevulde stukken met een rijkdom aan schoone details, treft men echter ook werk aan, dat uitmunt door soberheid van teekening.

Menig werkstuk getuigt van een zeer hoog staande techniek, zuiverheid van conceptie en volmaaktheid van uit-

drukking, waarin vrome overpeinzing, concentratie en edele zelfinkeer is gelegd, of waaruit hardheid en wreedheid, kalme berusting dan wel stille gelatenheid spreekt.

Er zijn op Bali eenige centra van moderne beeldende kunstenaars. Bovenaan staat tot nog toe de *désa* Mas in Zuid-Bali, met de langzamerhand in en buiten Bali bekend wordende namen van: Ida Bagoes Ktoet Gelodog, Ida Bagoes Poetoe, I Geremboeang, I Rodja, Ida Bagoes Njana. Andere middelpunten van moderne Balische kunst zijn Batoeam en Padangtegal.

Het kan niet verwonderen, dat het succes van deze kunstenaars anderen er toe bracht hun werk te imiteeren, vooral toen men bemerkte, dat vreemdelingen bereid waren er goede prijzen voor te betalen. Maar deze dikwijls haastig afgewerkte navolgingen staan meerendeels beneden, soms zelfs ver beneden het peil van de origineelen. Daarover maken de vervaardigers van de imitaties zich echter geen zorgen: de toeristen slikken ook deze minderwaardige producten wel als: „Balische kunst”. Ook de Baliërs zelf zien in dit plagiaat niets oneerlijks: de producten van de traditioneele kunst waren steeds gemeengoed en men komt nog moeilijk tot de gedachte, dat er zoo iets als „auteursrecht” zou bestaan.

Zoo is in den laatsten tijd een massa-productie ontstaan met een zeer bedenkelijken kant. Er wordt veel als „Balisch kunstwerk” verkocht dat dien naam niet verdient. De leek-kooper merkt dikwijls niet, wat men hem voor minderwaardigs in de handen stopt en de kenner krijgt een zeer verkeerden indruk van de prestaties, waartoe de Balische artiest in staat is. Er bestaat groot gevaar, dat onder de ver-

leiding van deze vrij gemakkelijke geldmakerij het peil van de Balische kunst, ook waar het de technisch goed geschoolde werkers betreft, zal dalen.

Het was daarom een uitnemende gedachte van eenige Balische artisten en belangstellenden, om zich aaneen te sluiten, ten einde de vervaardiging van werkelijk goede werken op dit gebied te bevorderen. Zoo ontstond de vereeniging van Balische kunstenaars „Pita Maha” te Oeboed in Zuid-Bali. Leden kunnen zijn: hout-, goud- en zilverwerkers, wier werk is goedgekeurd door een commissie, tegenwoordig bestaande uit: Goesti Njoman Lèmpad, Tjokorda Raka Soekawati, Rudolf Bonnet en Walter Spies. De leden storten een entrèe van f 0,50 per persoon en staan verder 10 % van de opbrengst van hun goedgekeurd werk

af ter bestrijding van de onkosten der vereeniging. Voorzitter (Klian gedé) van „Pita Maha” is de reeds genoemde Ida Bagoes Poetoe, zelf een zeer bekwaam houtsnijder, tevens dalang en wajang-wong speler.

De vereeniging telt op het oogenblik ongeveer 150 leden, waaronder zoo goed als alle kunstenaars van eenige betekenis. Op Zuid-Bali zijn verschillende afdelingen gevormd.

Het hoofddoel van „Pita Maha” blijft: Strijd tegen het minderwaardig massa-product door het werkelijk goede werk te steunen en den koper zooveel mogelijk te garandeeren, dat hij met aanschaffing van het werk van een der leden — hoewel dit uiteraard op verschillend peil zal staan — een goed specimen van Balische kunst in zijn bezit krijgt.

HUGO LANDHEER

DOOR
CORNELIS VETH

Van een schilder- of teekenkunst, die op het eerste gezicht zeer vreemd aandoet, waarbij de werkelijkheid op een onmiskenbare wijze is vervormd, zullen velen zich al dadelijk afkeeren. De maker heeft niet slechts een anderen kijk dan de onze — dat heeft elke persoonlijkheid onder de schilders — maar hij heeft er een die met den onzen onverzoenlijk schijnt en geeft zich geen moeite, om tot zulk een verzoening te geraken. De moeite moet van onzen kant komen. Wij moeten overtuigd willen worden.

Dit overtuigende moet dan ten slotte toch weer van den schilder en zijn werk zelf komen, maar van zelf, — niet doordat hij ergens nadruk op legt of iets verklaart, maar door de kracht van zijn eigen overtuiging.

Hugo Landheer, die jonge schilder,

die om te beginnen het vak verstaat en dit voor den onbevangen beschouwer volkomen bewijst, die bovendien leeraar aan de Haagsche academie is geweest en dus aan academische voorwaarden kan voldoen, schildert en teekent een soort visioenen, waarin wij, bij ernstige kennismaking met zijn werk, moeten gelooven. De sensaties, die hij moet hebben ondergaan, grijpen ons en laten ons niet los. Welk onderdeel van zijn zonderlinge, maar in het zonderlinge toch wel zeer veel zeggende en kras volgehouden composities men ook nader bekijkt, het deelt zijn gevoelens, emoties, gewaarwordingen en „complexen” oprecht en suggestief mede. Moeilijk valt het ons niettemin, de gewaarwordingen, die op ons worden overgebracht, onder woorden te brengen.